

MARTIN VAN BRUINESSEN
Kürtlük, Türklük, Alevilik

© 1999 Martin van Bruinessen

İletişim Yayınları 629 • Araştırma-İnceleme Dizisi 99

ISBN-13: 978-975-470-798-4

© 2000 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1-14. Baskı 2000-2020, İstanbul

15. Baskı 2023, İstanbul

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Fatoş Gencosman

KAPAKTAKI RESİM “Hacı Bektaş yürüyen duvarın üzerinde.”
Mehmet Yaman'ın *Karaca Ahmed Sultan Hazretleri*
(İstanbul, 1969) adlı kitabından.

UYGULAMA Hasan Deniz

DÜZELTİ Mustafa Şahin

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MARTIN VAN BRUINESSEN

**Kürtlük,
Türklük,
Alevîlik**
Etnik ve Dinsel
Kimlik Mücadeleleri

ÇEVİREN *Hakan Yurdakul*

MARTIN VAN BRUINNESSEN 1946 yılında Hollanda'nın Schoonhoven şehrinde doğdu. Utrecht Üniversitesi'nde fizik-matematik ve antropoloji-sosyoloji eğitimi gördü. 1974-76 arasında Türkiye, İran, Irak ve Suriye'nin Kürt bölgelerinde saha araştırmaları yaptıktan sonra 1978'de *Ağa, Şeyh ve Devlet* isimli doktora tezini Utrecht Üniversitesi Antropoloji Bölümü'ne sundu (2003, İletişim). Sonra aynı üniversitenin Türkoloji Bölümü'nde Osmanlı tarihi araştırmalarına başladı ve bu konudaki çalışması 1988'de *Evliya Çelebi Diyarbekir'de* adıyla yayımlandı (Hendrik Boeschoten ile birlikte derleyen, 2003, İletişim). Türkiye ve Kürdistan tarihi ve toplumuyla ilgili araştırmalarının yanı sıra 1982'den bu yana Endonezya üzerine çalışan van Bruinnesen, dokuz yıl kaldığı Endonezya üzerine dört kitap ve onlarca makale kaleme aldı. 1994 senesinde Hollanda'ya dönüp "Kürt ve Türk uzmanı" olarak Utrecht Üniversitesi'ne katıldı. 1996-97'de Berlin Özgür Üniversitesi'nde Kürdoloji kürsüsüne atandı; 1998-2008 yıllarında profesör oldu, Leiden'de Modern Dünyada İslâm Araştırma Enstitüsü'ne (ISIM) bağlı olarak çalışmalarını yürüttü. Adı geçen kitapların yanında üç derlemesi de Türkçe yayımlandı: *Kürdistan Üzerine Yazılar* (1992, İletişim) ve *Kürtlük, Türklük, Alevilik* (2000, İletişim), *Kürdolojinin Bahçesinde* (2012, İletişim).

İÇİNDEKİLER

Kürt Toplumunu, Milliyetçilik ve Etnisite, Mülteci Sorunları	7
Kürt Milliyetçiliği ve Çatışan Etnik Kimlikler	55
Alevî Kürtlerin Etnik Kimliği Üzerine Tartışma: "Aslını İnkâr Eden Haramzadedir!"	87
Türkiye'de Kürtler, Türkler ve Alevî Uyanışı	115
Kuzey Irak'ta Bir Kızılbaş Toplumu: Şabak	131
Hacı Bektaş, Sultan Sahak, Şah Mina Sahib ve Koşan Duvarın Farklı Hikâyeleri	139
Hacı Bektaş, Sultan Sahak Olarak Doğunca Guran Bölgesindeki Ehl-i Hak İnanışı Üzerine Notlar	165
KAYNAKÇA	197

Bu kitaptaki makalelerin orijinallerinin yer aldığı kaynaklar şunlardır:

- **“Kürt toplumu, milliyetçilik ve etnisite, mülteci sorunları”** / “Kurdish society, ethnicity, nationalism and refugee problems”, Philip G. Kreyenbroek ve Stefan Sperl (der.) *The Kurds: A Contemporary Overview* içinde, Routledge, Londra ve New York, 1992.
 - **“Kürt milliyetçiliği ve çatışan etnik kimlikler”** / “Kurdish nationalism and competing ethnic loyalties” “Nationalisme kurde et ethnicités intrakurdes”, *Peuples Méditerranéens*, no. 68-69, s. 11-37.
 - **“Alevî Kürtlerin etnik kimliği üzerine tartışma: Aslını inkâr eden haramzadedir!”** / 14-17 Nisan 1995 tarihleri arasında Berlin’de gerçekleştirilen “Alevism and Similar Syncretic Groups in the Middle East” başlıklı konferansta sunulan tebliğ.
[Bu kitaptaki makale *Birikim* (no. 88, 1996) dergisinden alınmıştır]
 - **“Türkiye’de Kürtler, Türkler ve Alevî uyanışı”** / “Kurds, Turks, and the Alevi revival in Turkey”, *Middle East Report*, no. 200, Summer 1996, s. 7-10.
 - **“Kuzey Irak’ta bir Kızılbaş toplumu: Şabak”** / “The Shabak”, *Encyclopedia of Islam* için yazılan maddenin genişletilmiş versiyonu.
 - **“Hacı Bektaş, Sultan Sahak, Şah Mina Sahib ve koşan duvarın farklı hikâyeleri”** / “Haji Bektash, Soltan Sahak, Shah Mina Sahib, and various avatars of a running wall”, *Turcica*, XXI-XXIII, 1991, s. 55-69.
 - **“Hacı Bektaş Sultan Sahak olarak doğunca: Guran bölgesindeki Ehl-i Hak inancı üzerine notlar”** / “When Haji Bektash still bore the name of Sultan Sahak: Notes on the Ahl-i Haqq of the Guran district”, Alexandre Popoviç ve Gilles Veinstein (der.) *Bektachiyya: études sur l’ordre mystique des Bektachis et les groupes relevant de Hadji Bektach* içinde, Éditions Isis, İstanbul, 1995.
-

Kürt Toplumunu, Milliyetçilik ve Etnisite, Mülteci Sorunları

Son yıllarda çok sayıda insanın Kürdistan'dan kaçışına şahit olduk. Körfez Savaşı ve Irak ve İran Kürdistanı'ndaki silahlı Kürt isyanları (veya daha doğru bir deyişle otonomi isteyen Kürt hareketinin sert bir şekilde bastırılışı), yüz binlerce Kürt'ün göç etmesiyle sonuçlandı. Uluslararası sınırları geçmeyi başaranlar siyasî mülteci olarak görünür hale geldiler; daha az görünürlük kazanan ülke içinde göç etmek zorunda kalanların sayısı ise muhtemelen çok daha yüksek. 1991'in bu dramatik olayları dışında medyanın ağırlıklı olarak üzerinde durduğu tek Kürt göçü, Irak'ın 1988'de Kuzey Irak'taki Kürtlere karşı düzenlediği kimyasal saldırı sonucunda yaşanmıştı. Bu kimyasal saldırı on binlerce Kürt'ün Türkiye'ye kaçmasına yol açmıştı. Son birkaç yıl içerisinde çok daha fazla sayıda Kürt, İran'a kaçtı. Her ne kadar bu insanların büyük bir kısmını yerlerinden edilen köylüler oluşturduysa da, her iki olayda da mültecilerin içinde siyasî eylemciler ve gerillalar da bulunmaktaydı. Bu esnada İran ve Türkiye Kürdistanı'ndan çok sayıda Kürt siyasî eylemci, batı (ve daha düşük oranda doğu) Avrupa ülkelerine sığındı.

Savaş ve devlet terörü, insanların kaçmalarının tek nedeni değildir. Batı Avrupa ülkelerinden siyasî sığınma talep eden onbinlerce Türkiyeli Kürt'ün büyük bir çoğunluğu, genellikle politik baskıdan kaçmayan ama daha iyi bir yaşam standardı isteyen 'ekonomik' mülteciler olarak görülür. Söz konusu bütün ülkelerde, Kürdistan'ın ekonomik az gelişmişliğinin ve yüksek nüfus artış hızının Kürdistan'dan büyük bir işçi göçüne yolaçtığı doğrudur. Bununla birlikte ekonomik etken, bu göç sürecine yol açan faktörlerden sadece bir tanesidir ve birçok yerde de bir ölçüde politik durumun bir sonucudur. Bu özellikle, Müslüman komşularından zulüm gördüklerini savunun Yezidiler ve Suriye Hıristiyanları, veya Sünnî çoğunluğun tehdidiyle karşı karşıya olduğunu düşünen Alevîler gibi dinî azınlıklar için geçerlidir. Fakat bunlara ilaveten çok sayıda Sünnî Kürt de yerel baskı ve politik çatışmanın farklı biçimleri nedeniyle kaçmaya zorlanmıştır.

Her ne kadar tarafların kullandığı retorik böyle bir izlenim verse de, Kürt sorununu, Kürtlerle, Araplar veya Türkler arasında ya da Kürtler ve merkezî hükümetler arasında bir çatışma olarak görmek doğru değildir. Kürdistan pek çok iç çatışma ve rekabetin bulunduğu karmaşık bir toplumdur; bu sorunlar devlet düzeyindeki ekonomik değişiklikler ve politik çatışmalarla daha da ağırlaşır. Yerel ilişkileri ve çatışmaları devlet düzeyindeki ve devletler arası düzeydeki çatışmalarla bağlantılı hale gelmiştir ve yerel iktidar sahipleri ve devlet aygıtı (veya bir başka devlet benzeri aktör olan Kürt hareketi) arasında yoğun işbirliğinin farklı biçimleri gelişmiştir. Bütün bunlar, devlet baskısı ile yerel düzeydeki baskı biçimleri arasında kesin bir ayrım yapmayı güçleştirmektedir.